

*Петро Пуцентейло*

## АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ НОВИХ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР В АПК ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Україна зробила впевнені кроки на шляху до аграрної реформи. Позитивні кроки та на-  
працювання щодо вирішення основних питань власності на землю та майно знайшли одностай-  
ну підтримку селян, сприйняті широкими верствами населення як крок до розвитку підприємниц-  
тва в аграрній сфері.

Відомим є той факт, що підприємництво в частині отримання матеріальних благ завжди  
було складовою способу життя селян. Безумовно, і в ринкових умовах аграрний сектор економі-  
ки нашої держави не може виконувати своє призначення без різних форм підприємницької дія-  
льності. Але стан галузі сільськогосподарського виробництва в умовах сьогодення не забезпе-  
чує високого рівня прибутковості, і саме це не дозволяє підприємницькій діяльності бути домі-  
нуючою в агропромисловому виробництві.

Високого рівня конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на ринку можна  
досягнути шляхом запровадження ринкових відносин у систему господарювання, підґрунтям  
яких є приватна власність. Подальший розвиток аграрного сектора передбачає вдосконалення  
відносин власності як одного з елементів аграрної політики нашої держави. Нині беззаперечним  
є твердження про неможливість економічного процвітання України як незалежної держави без  
розвитку приватного сектора економіки, основою якого повинно бути підприємництво. Економі-  
чною сутністю підприємництва в країні має стати не стільки нагромадження капіталу, скільки  
своєчасний його перерозподіл у нові сфери економічної діяльності, завдяки чому досягається  
підприємницький ефект. Саме тому особливо важливого значення набуває усвідомлення кож-  
ним підприємницьким агроформуванням ролі, місця та сутності підприємництва на сучасному  
етапі розвитку України та у створенні умов, необхідних для її формування.

Колективні сільськогосподарські підприємства України як правонаступники колишніх колгоспів при переході економіки до ринкових відносин виявилися неефективною і неконкурентоспроможною формою господарювання. В нових умовах вони так і не змогли забезпечити достатній рівень рентабельності виробництва продукції, нарощування її обсягів, нормальне відтворення робочої сили та майнові і земельні права своїх членів.

Не виняток у цьому відношенні і колективні сільськогосподарські підприємства Тернопільської області. Так, у середньому за 1991-1999 роки показники виробництва валової продукції та продуктивності праці у колективних сільськогосподарських підприємствах області зменшилися порівняно з 1990-м роком у декілька разів. За аналізований період значно знизилися показники урожайності сільськогосподарських культур та продуктивності тварин.

З огляду на вищевикладене постала нагальна необхідність реформування колективних сільськогосподарських підприємств у нові агроформування ринкового типу, в основі яких лежить приватна власність на землю та майно, а також персональна відповідальність за результати виробництва. Поштовхом до цих перетворень послужив Указ Президента України "Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки" від 3 грудня 1999 року. Даний документ заклав міцний фундамент формування на селі міцного прошарку підприємців.

У процесі реалізації зазначеного Указу Президента України у Тернопільській області станом на 1 січня 2001 року на базі колишніх КСП створено 242 господарських товариства, або 41,9 % від загальної кількості нових агроформувань, 296 приватно-орендних підприємств (51,2%), 17 сільськогосподарських кооперативів (2,9%), 9 державних сільськогосподарських підприємств, 10 селянських (фермерських) господарств, які орендують цілісні земельно-майнові комплекси, та 13 формувань іншого виду. Приватно-орендні підприємства є переважаючою формою господарювання у більшості районів області. Найбільша кількість таких підприємств припадає на центральні та південні її райони. Так, у Чортківському районі частка цієї форми господарювання становить — 94,5% від загальної кількості нових агроформувань у ньому, у Бучацькому - 90,2%, Борщівському - 60, Гусятинському - 59. Такі райони як Зборівський, Кременецький, Терехівський та Шумський за поширенням даної форми господарювання займають проміжне місце. Слід відзначити, що в Борщівському, Бучацькому, Гусятинському, Заліщицькому, Зборівському, Лановецькому, Чортківському та Шумському районах було створено більше, ніж в інших районах області приватно-орендних підприємств.

Щодо такої організаційно-правової форми господарювання, як господарські товариства, то найбільше їх було створено у Бережанському, Збаразькому, Козівському, Монастириському, Підволочиському, Підгаєцькому, Терехівському та Тернопільському районах. Тут зосереджено 69,4 % від їх загальної кількості в області.

Менш поширеними формами господарювання в області виявились сільськогосподарські кооперативи та державні сільськогосподарські підприємства.

Застосування адміністративно - правових важелів управління аграрною реформою в умовах кризового стану економіки виправдало себе. Незважаючи на негативні прогнози опонентів реформи, новостворені агроформування в несприятливих погодних умовах та за нестачі фінансових коштів вчасно провели посівні і збиральні роботи. Намітились позитивні якісні зміни в аграрному виробництві. Валова продукція сільського господарства у 2000 році порівняно з 1999 роком зросла на 13,5%. Валовий збір зерна перевищив 740,6 тис. тонн. Картоплі одержано 1043 тис. тонн, що на 64,3% більше від попереднього року. Зерна (у масі після доробки) зібрано в 2000 році 481,4 тис. тонн, що на 26,4 тис. тонн, або на 5,2% менше, ніж в 1999-му. Урожайність зернових культур з 1 га зібраної площі зросла від 18,1 ц в 1999 році до 19,4 ц в 2000-му. Цукрових буряків (фабричних) у заліковій вазі зібрано 1202,3 тис. тонн, що на 171,9 тис. тонн, або на 12,5% менше, ніж у 1999-му. Їх урожайність відповідно зменшилась від 212 до 188 ц/га. Валовий збір овочів відкритого і захищеного ґрунту становив в 2000 році 139,9 тис. тонн, або був на 47,4% більшим, ніж у 1999 році (урожайність зросла від 102 до 111 ц/га).

Поголів'я і виробництво продукції тваринництва в 2000 році порівняно з 1999-м у всіх категоріях господарств зменшилося.

Виробництво м'яса в 2000 році порівняно з 1999-м у всіх категоріях господарств зменшилось на 2,2%, а яєць всіх видів птиці зменшилось на 4%.

Середній надій молока від корови, наявної на початок року, у сільськогосподарських підприємствах області за 2000 році становив 1501 кг, що на 102 кг (6,4%) менше від 1999-го.

Зерна (у масі після доробки) зібрано в 2000 році 481,4 тис. тонн, що на 26,4 тис. тонн, або на 5,2% менше, ніж в 1999-му. Урожайність зернових культур з 1 га зібраної площі зросла від 18,1 ц в 1999 році до 19,4 ц в 2000-му. Цукрових буряків (фабричних) у заліковій вазі зібрано 1202,3 тис. тонн, що на 171,9 тис. тонн, або на 12,5% менше, ніж у 1999-му. Їх урожайність від-

повідно зменшилась від 212 до 188 ц / га. Валовий збір овочів відкритого і захищеного ґрунту становив в 2000 році 139,9 тис. тонн, або був на 47,4% більшим, ніж у 1999 році (урожайність зросла від 102 до 111 ц / га).

Середня маса однієї голови великої рогатої худоби, проданої підприємствам м'ясної промисловості, становила в 2000 році 286 кг, що на 36 кг (11,1%) менше, ніж у 1999-му, свиней — 80 кг, що на 15 кг (23%) більше.

За результатами фінансово-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств у 2000 році в області було 338 прибуткових господарств.

Приватно-орендні підприємства Тернопільської області, які є прибутковими, своєчасно розраховуються по зобов'язаннях з власниками земельних і майнових паїв, виплачують заробітну плату працівникам, розширюють виробництво продукції рослинництва і тваринництва.

Аграрна реформа сприяла позитивним зрушенням у переробній галузі АПК області, яка порівняно з минулим роком збільшила випуск певних видів продукції.

Виникненню позитивних тенденцій в АПК області значною мірою сприяли заходи щодо створення необхідних економічних умов сільськогосподарським товаровиробникам. Зокрема, в 2000 році аграрні підприємства отримали досить вагому державну підтримку, у вигляді списання пені та штрафів по платежах до бюджетів усіх рівнів, Пенсійного фонду і фонду соціального страхування. Сільгоспвиробниками було отримано кредити.

Важливим кроком у здійсненні аграрної реформи були прийняті у червні 2000 року Укази Президента України "Про заходи щодо забезпечення формування та функціонування аграрного ринку" та "Про невідкладні заходи щодо стимулювання виробництва і розвитку ринку зерна". Відповідно до них в аграрному секторі розпочався другий етап реформування, а саме: створення ринкової інфраструктури. На їх виконання обласною та районними державними адміністраціями проведено ряд організаційних заходів щодо реформування структури ринку на селі.

В Тернопільській області підприємництво як і приватний сектор економіки в цілому знаходиться лише у процесі формування, обумовленого перехідним історичним періодом початку ринкової трансформації економіки. Приватне підприємництво, зокрема у сільському господарстві — одна з ознак існування реальної ринкової економіки, його зародження і розвиток вже стали дійсністю в умовах нашої держави.

Передумовою успішного розвитку приватного підприємництва в аграрному секторі є стабільність державної економіки, що забезпечує стабільний економічний розвиток підприємницької діяльності. У високорозвинутих країнах велика увага приділяється розвитку приватних структур. Саме за їх рахунок вони досягли стабільної економічної ситуації, забезпечуючи зайнятість і доходи основної частини населення. Урядові структури цих країн визнають великий внесок приватного агропромислового підприємництва в розвиток національної економіки, розробляють стратегію і тактику сприяння такій діяльності, підтримують найбільш ефективні її види і форми.

Світовий досвід свідчить, що дрібні і середні аграрні формування, які становлять основну питому масу в недержавному секторі економіки, дуже чутливі до змін у ринковому просторі. Тому розвинуті країни світу, намагаючись забезпечити високий рівень ефективності функціонування національних економік, сприяють розвитку підприємництва, формують державну підтримку підприємницьких структур на селі для їх ефективного функціонування. Тому і в нашій країні необхідна державна підтримка підприємництва, особливо малого і середнього бізнесу, яка визнана світовою системою господарювання. Адже кожна держава розробляє власну політику сприяння і підтримки підприємництва, формує механізм її реалізації.

Проведена робота з реформування недержавних сільськогосподарських підприємств виявила нагальну потребу в нових підходах, оцінках організації агропромислового виробництва і, відповідно, нових пріоритетах у відносинах держави, суб'єктів господарсько-фінансової діяльності та фізичних осіб.

Ситуації, котрі виникли при реформуванні недержавних сільськогосподарських підприємств, вимагали відповідних чітких, виважених рішень спеціалістів, які не змогли організувати використання вже набутого потенціалу для зростання валового виробництва порівняно з роками отримання найбільшого врожаю нашою державою. Це зумовлено тим, що, по-перше, товаровиробники почали виконувати не завжди властиві їм функції: з реалізації майна; з юридичного врегулювання відносин колективних сільськогосподарських підприємств; по-друге, почавши господарсько-фінансову діяльність новостворені господарські формування (товариства з обмеженою відповідальністю, повні товариства, командитні товариства, приватні підприємства та фермерські господарства), правонаступники колективних сільськогосподарських підприємств в нових ринкових умовах отримали додаткові проблеми в порядку правонаступництва. Результати економічної діяльності області можна пояснити цілою низкою об'єктивних і суб'єктивних, як зовнішніх, так і внутрішніх причин. До останніх належить передусім те, що існуюче ставлення пра-

## Наукові записки

цівника до власності об'єктивно не сприяє мотивації до праці. В умовах колективної власності й господарювання селяни, не володіючи не тільки основними засобами, а й плодами своєї праці, об'єктивно втрачали інтерес до кінцевих результатів виробництва. Отже структурні зміни в агропромисловому комплексі дають змогу виправити таку ситуацію.

Організаційно-правовою базою розвитку новостворених структур є Закони України «Про господарські товариства», «Про підприємництво в Україні», «Про сільськогосподарську кооперацію». Підписаний 3 грудня 1999 р. Указ Президента «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки» сприяв активній реорганізації колишніх КСП у нові підприємницькі структури колективного господарювання: сільськогосподарські виробничі кооперативи, господарські товариства різних видів, приватно-орендні підприємства (приватні агрофірми), створення яких дає змогу зберегти цілісність майнових та земельних комплексів реформованих господарств.

Таким чином, слід зазначити: на селі сформовано нові економічні відносини, котрі базуються на приватній власності та пов'язаних з нею механізмах. Винятково важливим має стати подальше удосконалення відносин власності.

Отже, основою ефективного господарювання підприємницьких структур на селі виступає організаційна структура, види діяльності та характер внутрішньогосподарських трудових відносин.

### *Література*

1. Закон України «Про підприємництво» від 7 лютого 1991 року. 2. Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки» від 3 грудня 1999 року. 3. Саблук П.Т., Лукінов І.І., Юрчишин В.В., Амбросов В.Я., Баланюк І.Ф. Сучасна аграрна політика України: проблеми становлення. – К.: Віпол, 1996. – 664 с. 4. Сільське господарство в Тернопільській області у 2000 році. Статистичний збірник. – Тернопіль, 2001. – 104 с.

### *Анотація*

В статті акцентується увага на організаційно-правових трансформаціях сільського господарства в Тернопільській області.

### *Annotation*

In this article is accentuated attention on organizational legal transformation agriculture of the Ternopil region.